

ماخذ تاریخی ارمنی در خصوص ایران

نوشته : هایک عجمیان

نوشته زیر بخشی از بیست رساله و آلبوم مربوط بایران و ایرانشناسی و همچنین مناسبات تاریخی و اجتماعی ایران و ارمنستان میباشد که مورخ و باستانشناس معاصر هایک عجمیان تهیه کرده و تا کنون قسمتی از آنرا بصورت کتب و رسالات در ایران و خارج انتشار داده است. همچنین یکی از آثار چاپ نشده ایشان، اختصاصاً برای دائرة المعارف ایران تهیه گردیده .

هایک عجمیان ۴۵ سال از ۶۲ سال عمر خود را صرف مطالعه تاریخی و باستانشناسی نموده تا کنون ۵۲ جلد کتاب در رشته های مذکور انتشار داده و تعداد ۳۰ جلد نیز آثار چاپ نشده دارد .

آنچه که بنظر خوانندگان میرسد، فهرستی از ماخذ تاریخی ارمنی در خصوص ایران و مناسبات دولت شمرده میشود که شامل مورخین ارمنی از اواخر قرن ۳ میلادی تا اواخر قرن ۱۱ است .

« اندیشه و هنر »

دولت پارسی و ارمنی بسبب اینکه قرون متمادی در جوار یگدیگر زیسته اند قهراً مناسبات ریشه دار سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، ادبی و غیره باهم دارند و از اینرو تاریخ عمومی دو ملت تقریباً در هم آمیخته است . بنحویکه عموم مورخین ارمنی زبان در طول قرون ۴ الی ۲۰ میلادی، در موقع تحریر تاریخ ارمنستان، بطور طبیعی واجتناب ناپذیری، تاریخ ایران و حیات سیاسی و اجتماعی ایرانرا نیز در تألیفات خود منعکس ساخته اند . روی این اصل اطلاعات وسیع و دقیق ایرانشناسی در نزد مورخین ارمنی موجود است .

اینک به ترتیب تاریخی و فهرست وار اسامی مورخین ارمنی را که در آثار آنان بطور مشروح از حیات سیاسی و اجتماعی ایران و مناسبات ایران و ارمنستان یاد شده است ذکر میکنیم :

کمی قبل و بعد از اختراع الفبای ارمنی (۴۰۴ - ۴۰۶ میلادی) مورخین ارمنی تألیفات و آثار خود را بزبان ارمنی و الفبای جدید ارمنی تحریر میکردند . گروهی از مهمترین این مورخین که اطلاعات دقیق و ذقیقتی در خصوص ایران و ایرانشناسی ارائه داده اند بترتیب عبارتند از : ماراباس کادینا، پارتازان، آگاتانگوس، پاسطوس بوزاند، زنوب گلاک، موسس خور ناتسی، یغیشه وارطابد، و غازار پارتسی که

معروفیت خاص دارند و حسن پیرنیا (مشیرالدوله) نیز در «ایران باستان» جلد اول صفحات ۹۴ و ۹۹ از آنها یاد کرده است. از لحاظ عمق و وسعت اطلاعات ایرانشناسی و «تاریخ و جغرافیای ارمنستان» خورناتسی و «تاریخ وارطانانتس» یغیشه و «تاریخ ارمنستان» بوزاند، بر دیگران برتری دارد (۱)

در قرن ۵ مورخ و فیلسوف بزرگ یزنیك كوغباتسی که سبک بخصوص و هنری در نویسندگی داشته، کتابی بر علیه ادیان و مذاهب قدیم و خصوصاً زردشت تحریر کرده که موسوم است به یغیتس آغاندوتس. در این کتاب اطلاعات جامعی در خصوص ایران و آندوره ثبت میباشد.

در قرن ششم فیلسوف دیگری بنام داویت آنهاغت که برادر زاده موسس خور - ناتسی بوده است میزیسته. این فیلسوف تحصیلات خود را در بوزانتیون تمام کرد و سپس بارمنستان مراجعت و شروع بتحقیق و تتبع و تألیف آثار گوناگون میکند. در آثار این فیلسوف مکاتب فلسفی و طرز تفکر فلسفی ایرانیان بتفصیل مورد بحث و مطالعه قرار گرفته است. آثار این فیلسوف در رشته های فلسفه، نجوم و ریاضیات میباشد. (۲)

در قرن ۷ مورخ روحانی: کمیتاس کاتوخیکوس که در رشته موسیقی نیز تبحر کافی داشته است، در آثار خود اوضاع و احوال ایران و خصوصاً مناسبات ایران و ارمنستان را مورد بحث زیاد قرار داده است.

مورخ دیگر سبهئوس منحصرأ در باره اشکانیان (در زبان ارمنی: سلاطین آرشا کونی) بحث میکند. در همان اوان مورخین دیگر بنام موسس کاغانکادواتسی میزیسته که وقایع مهم ایران و ارمنستان را تا تاریخ ۶۸۵ میلادی به تفصیل در تألیفات خود ثبت کرده است. در قرن ۸ مورخ روحانی کشیش غه وند غیر از آثار متعدد مربوط بارمنستان اثر بزرگی هم دارد که منحصرأ در باره ظهور و تکامل دین اسلام بطور اعم و اشاعه آن در ایران بطور اخص بحث میکند.

تألیفات علوم انسانی

(۱) عموم مورخین مذکور فوق، تحصیلات خود را در آتن و اسکندریه پایان رسانده و تسلط کافی بر زبانهای ارمنی، پهلوی، یونانی و آشوری داشته اند. این دسته از لحاظی دیگر نیز معروفیت جهانی دارند، زیرا آنها بودند که برای اولین بار کتاب مقدس و انجیل را در تاریخ ۴۳۴ میلادی بزبان ارمنی ترجمه کردند و این ترجمه تا کنون بهترین و صحیح ترین ترجمه ها شناخته شده و در ادبیات جهان ملقب به «ملکه ترجمه ها» است. بر این عده باید نام کوریون را نیز علاوه کرد که از شاگردان مسروپ ماشتوتس مخترع الفبای ارمنی میباشد و تألیفات با ارزش از خود بجای گذارده است.

(۲) آنهاغت در زبان ارمنی بمعنی فاتح یا شکست ناپذیر میباشد و نامیدن داویت باین اسم بعلت آنست که داویت در حین تحصیل در بوزانتیون، در کلیه مسابقات میان فیلسوفها پیروز شده، از اینرو لقب آنهاغت یا شکست ناپذیر را فیلسوفهای بوزانتیون بوی اطلاق نموده اند و در تاریخ نیز داویت باین اسم معروف میباشد.

در قرن ۹ شابوه باگرا دونی تاریخ ارمنستان را تحریر کرده است. در این اثر اطلاعات فراوانی در خصوص حیات سیاسی و اجتماعی ایران موجود است. باز در قرن ۹ ماستوتس یک مورخ دیگر میزیسته و آثاری در همین زمینه از خود باقی گذاشته است. دیگر از مورخین قرن ۹ و اوایل قرن ۱۰ هوانس خلیفه میباشد که آثار وی در باره حکومت خلفای عرب در ایران و ارمنستان میباشد. در این آثار بیشتر از صدماتی که از حکومت خلفا بر ایران و ارمنستان وارد گردید بحث شده است.

معروفترین مورخ قرن ۱۰ طووما آرتسرونی میباشد و آثار وی از لحاظ اینکه همه منطبق با واقعیات عینی هستند، شهرت فراوان دارد و در آن از آذربایجان بحث میکند. از مورخین قرن ۱۱ اوختانس، مسروپ و آریستا کاس لاستی وردتسی معروفیت دارند و اطلاعات وسیع در خصوص ایران بدست میدهند. مورخ اخیر خصوصاً در باره سلجوقیان و حمله مغول بحث میکند زیرا خود شخصاً در این حوادث شریک بوده است. لاستی وردتسی در موقع تحریر وقایع دردناک حمله مغول بایران و ارمنستان می نویسد:

«بغض گلویم را میفشارد، افکارم پریشان است و لرزش دستهایم مانع از نوشتن میشود...»

در قرن ۱۲ ماطووس اورهایتسی بیش از همه در پیرامون مناسبات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و ادبی ایران و ارمنستان بحث کرده است. و باین ترتیب تعدادی کثیر از مورخین ارمنی چه ضمن کار خود و چه مستقلاً در باره ایران و ایرانیان نوشته اند و به بررسی حوادث تاریخی ایران کمک میکنند.

پایان

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

این شخصیت هاهستند که تاریخ را میسازند یا تاریخ است که آنها را بوجود میآورد؟
سئوالی است که در قرن ۱۸ و ۱۹ هم مطرح شد. اما امروز پاسخ آن روشن تر و دقیق تر است. هر اندازه افراد در تعیین سرنوشت خود آگاه تر و فعال تر باشند نقش شخصیت کوچک تر میشود و در این وضع بیشتر شخصیت هائی رهبری جامعه را بدست میگیرند که قوانین حرکت آنرا درک کرده باشند.